

Előadások a klasszikus magyar irodalomból

2008/2009. tavaszi szemeszter
Szegei Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

magyar BA-minor, nappali képzés

Labádi Gergely

glabadi@yahoo.de

http://www.kiad.hu/main_elemzesek.htm

Szeged, 2009. március 12.

Előadások a klasszikus magyar irodalomból

Elbeszélő költészet a felvilágosodás korában

(fogalmak, témák: A verses románok népszerűsége a 18–19. század fordulóján. A verses románok műfaji határhelyzete, kiszorulása a 19. századi poétikai rendszerekből. Az eposz 18. századi elméletei. Gvadányi József; Pálóczi Horváth Ádám epikus művei; Csokonai eposzelmélete és Árpádiász-terve; a Dorottya-előbeszéd; Árpád vagy a magyarok megtelepedése; Fazekas Mihály és a Lúdas Matyi)

Epikus költőnek lenni

Csokonai példája

- Cs. a dtúli vándorlásból hazatérve (1800) kötetei sajtó alá rendezésébe fog
  - sietség és eltökéltség (több kötet sajtó alá rendezése, kiegészítése, cenzúráztatása lényegében párhuzamosan zajlik): költői életútlezárás
- Előszavak (Dorottya, Lilla) arra utal, h. immár a nemzeti költő szerepét kívánja felvenni: az Árpádiász írója akar lenni
- Költőszerepek, életút-mintázat (Vergilius, Ányos)
  - 1) 0–15: gyermek (semmiségek);
  - 2) 15–30: ifjú (szerelem, könnyebb, alacsonyabb stílusregiszter);
  - 3) 30–45: férfi (hősi)

Epikus költő: Árpádiász

- konkrét prg. 1802. szept. 16. Széchényi Ferencnek írt levél: állást keres, bemutatja tervezetét: Árpádiász, 4 éve dolgozik rajta, historico-critica: életmód, őstörténet (homéroszi) – alapvetően történelmi hitelesség, csak ezen alapulhat
- töredék (51 sor, a 12 ének tartalomjegyzéke): vergiliusi minta (l. még honfoglalás), forrásként használja Anonymust és Dugonics Etelkáját
- [további lehetséges minták (hagyomány): latin nyelvű, 18. sz.-i, ovidiusi, Árpád a honfoglaló hős]

Eposz az elméletben

Csokonai példája

Az Epopoeáról közönségesen (1803k.)

- az Árpád-eposz elé (?)
- műnemi rendszerek:
  - a) Arisztotelész: ki beszél: epikus, dramatikus;
  - b) Szerdahely: 4-es felosztás (epika, líra, dráma, didaktika)
  - c) Saját felosztás: 1) elvei: költői tárgy és ezt hogyan dolgozza föl a költő; 2) fajtái: hősi (felséges bámulás), komikus (nevetséges, élesen), naiv (nyíltság, nemes egyszerűség), csípős vers (éleselméjűség, szellemesség), tanító (hasznos, édessel vegyítve)
- epikum (történetmondás; személy, cselekedet, költői előadás [olvasóban keltett hatás])
- felosztás:
  - 1) vitézi (összesen hat ilyen van: Iliász, Aeneis, A megszabadított Jeruzsálem, Az elveszett paradicsom, Henriás, Messiás);
  - 2) bajnoki (ezzel van tele a padlás);
  - 3) furtsa (komikus): Dorottya

Eposz az elméletben

Pálóczi Horváth Ádám példája

Hunniás, vagy Magyar Hunyadi, az az Ama' híres Magyar Vezér Hunyadi János' életének egygy része, mellyet a' Virgilius' Éneisse' formájába öntve, négy sorú Magyar Strófákkal (1787)

- cím: hős, epikus hagyomány, forma
- nemzeti emlékezet (buzdítás): „ez Könyvetskének olvasása közben vígan fognak emlékezni, hogy vóltak a' mi szegény Nemzetünkéből-is olyan Nagy Emberek; a' kiket az akkori világ sok tekintetben, tsak-nem első Héróknak tartott”
- Műfaj: 1) Vergiliusnak „az ilyen szabású írásokban párja nints”; 2) „az ilyen mód természettel-is legszebb”; 3) „*Hunyadinak* sok-féle viszontagságai-is, ha a' dolgot nem a' külső színében, héjjában, hanem belső valóságára nézzük, az *Éneás* bújdosásihoz nagyon hasonlítanak”
- Forma: „azon sokat tusakodtam magamban, ha vallyon a' Deák *Heroicum Carmennel*, a négy-é, vagy a' két-sorú *Strófák* egyeznek-meg jobban”
- Nyelv: „a' nyelvnek tsinosgatása, igen sokat tesz a' Nemzetségnek pallérozására”

Eposz az elméletben

Pálóczi Horváth Ádám példája

Rudolphias, az az Habsburgi I. Rudolf császár viselt dolgainak egy része. Hang-mértékes és egyszersmind egyező-végezetes versekben ([1815] 1817)

- cím: hős, forma
- Műfajiság („beszélő versezet [narrativa poesis]”):
„*Én úgy írtam mint Epopeiát; - a' mások' szeme előtt Poëma lessz-e? vagy Historia? vagy Román? nem tudom. - Nékem mind-egy, akarmi legyen [...], nem annyira tettem én tárgyúl magamnak az Epopeia belső alkotmányját, mint a' kötött beszéd' érdekét.*”
„*Az-is a' belső mivottára, vagy-is alkotmányi törvényjei közé tartozik az Epicum Poémának, a' mit felesleg is esik említnem, de reám nézve még is szükséges: hogy a' Szerző nem a' maga értelmét adja egy vagy más személyly' szájába, hanem azét, a' ki a' Poémába, akár valósággal, akár bizonyos értelmeknek előadása végett behozódik.*”
- verselés (közönség, ízlés)

Eposz a gyakorlatban

Csokonai példája

Dorottya (1799, 1804)

- szórakoztató célzat (dunántúli mulattatás), kéziratban terjed
- előszó: egyrészt az előszó előszója: magáról az irodalom intézményeiről (szokásairól) árulkodik, a nyomtatás interiorizálódása kezdi feleslegessé tenni a hagyományos könyvszerkezeteket (vs. apologetikus előszók)
- előszó: másrészt a költészet és a fikció–valóság-problematika szempontjából: valóságos helyszín, azonosítható időpont (szatíra?)
NEM: verisimilitudo (igazhoz hasonlóság ~ valószínűség), túlzás, egység, leírás, kép, hasonlat, hasznosság-elv, originalitás
- *„Minden Szép Tudományoknak és mesterségeknek, jelesben a’ Poézisnak is, fő végek az Ámúlás (Täuschung); ha t.i. eleven és természeti előadásunkkal az olvasó’, Szemlélő’ vagy Hallgató’ Képzelődését annyira elámíthatjuk, hogy azt a’ mi költött Scénánkba vagy indulatunkba, mint valamely új világba, a’ maga realis Situációjából által-varázsolhatjuk.”*
- *„A’ Mátyás Király’ Palotájárúl Fűsűsné is tud beszéltnivalamit, ha járt valaha benne – De Poétának lenni éppen azt teszi egyiket, hogy költeni és képzelnitudjon az ember.”*
- célja: nemzeti luxus, elkorcsosodás kifigurázása, a fiatalok pajzán mulatságainak feddése

Eposz a gyakorlatban

Fazekas példája

[Két levél Csokonai „Dorottya”-járól]

- Fazekas Mihály (19. sz. eleji kézirat, FM javításaival), Fűsűs Ilona (1804. ápr. 1.), Jámbor Mária (1804. szept. 29.) nevében, tréfás
- a költészet lényege mesterség (szemnek és fülnek tetszés), tanítás (erkölcs):
  - *„eleven színű és szép hangzatú erkölcs legyen benne, és tesszen a léleknek”*
- *„Édes Urak! ne kívánják azt tőlünk, hogy örökkéig csak ámulásba legyünk, sőt inkább igyekezzék kideríteni, a sok rossz példák látása, a fajtalan könyvek olvasása és a hitvánok csapodársági által elámított képzelődésinket: majd meglássák az Urak, milyen uralkodó módi lesz köztünk a lelkes versezetek olvasása!”*
- *„Én is esmérem a múzsákat, úgy képelem legalább őket, mint 9 virtusoknak eleven képeit; az ő tiszta lelkek nem vezérlhette az Úr elámult képzelődéseit egy fajtalan asszonyi csatának kigondolására, és nem az ő csínos ecsetjek volt az, mellyel az Úr véghezvitte némely botránkoztató mázolásait”*
- hasznosságelv, fikció elutasítása (a valóság követelményét elfogadja, ennek nem felel meg a szöveg), olvasóközönség rétegződésének problematikája: „rossz könyvek”, nők, versek

Eposz a gyakorlatban

Fazekas példája

Lúdas Matyi. Egy eredeti magyar rege négy levonásban ([1804–1814], 1815, 1817)

- egykorú siker: 1815 (bécsi kiadás, ponyvakiadás), 1817 autorizált kiadás, azóta 80 kiadás, számos átdolgozás
- a magyar irodalom kevés mítoszainak egyike (folyamatos jelenlét)
- hatás (20. sz.): erőteljes politikai-ideológiai értelmezés: „az elnyomottak hangja” (osztályharcos, képviseleti beszédmód)
  - népmese-feldolgozás
  - „Szegénytől félj, akármilyen nagy úr vagy is, / Furfangja mindig módot lelhet bosszúra.” (Phadrus)
  - „A korabeli magyar nemesi és paraszti élet hiteles részletei szövik át, az egészen előmlik [...] a tiszta alföldi magyar szín. Senki sem ábrázolta Petőfi és Arany előtt pontosabban, elevenebben, nagyobb belső azonosulással, olyan törőlmetszett népi nyelven és észjárással a magyar falu hétköznapiját, mint Fazekas a »karikába hasaló« naplopók jelenetében, a vásár, a deresrehúzás, a nemesi udvar vagy Döbrögi hintón érkezésének leírásában.” (Julow Viktor)

Eposz a gyakorlatban

Fazekas példája

Lúdas Matyi (folyt.)

- történeti-poétikai vizsgálat: 1804. a „két levél” keletkezésének ideje, a Dorottya „ihlette” a Lúdas Matyit
- 19. századi értelmezések:
  - Dessewffy József: „olvastam kéz írásban a nélkül hogy egyebet találtam volna benne a Gögös Aristhocratismus ellen való szatyránál” (1816)
  - Kazinczy Ferenc: „A’ találmány, a’ poetai Oeconomia igen jó: a’ prosodia kegyetlen, a’ stíl paraszt, a’ moralitást láthatod.” (nyelvújítási viták kontextusa, Högyészi Máté)
  - első kiadó (Kerekes Ferenc):
    - 1) poétikai érték (nyelv, stílus, invenció, ábrázolás), erkölcsi érték („Döbrögi úrnak / Példátlan példás megjobbúlása is egybe / Úgy szívemre hatott”)
    - 2) valóságábrázolás (Marci kanász): „Osztán meg akárki / Írta uram!, de gonosz csontnak kell lenni, ugyancsak / Tudja, mikíp szokták”
  - populáris regiszter (módosítások): **a)** morális példa (tanulság diszkurzív levonása [„állatmese-paradigma”]); **b)** törvényen kívüliség

Eposz a gyakorlatban

Fazekas példája

Lúdas Matyi (folyt.)

- újraértelmezés:
  - Fazekas műve eltér a feltárt folklórváltozatoktól, „ez Fazekas művének kompozicionális végiggondoltságát és egyediségét mutatja” (Szilágyi M.)
- mikor játszódik? Dózsa-féle parasztháború idején (keresztések, Werbőczy Tripartituma)
- múltba helyezés: a cenzúra kijátszása? (ideologikus értelmezés)
  - erősíti (Kerekes-féle előszó, Marci kanász)
  - gyengíti (FM-féle átdolgozás):
    1. különösen a Tripartitum-jegyzet (a parasztlázadások értékelése a 19. sz.-ban: erkölcsi világrend felborulása)
    2. a verések ábrázolása: *„Sokatmondó, hogy a fizikai fájdalom leírásának részletező és éppen ezért szánalmat ébresztő elemei kizárólag Döbrögi megveretéseihöz rendelődnek hozzá, ráadásul a gradáció elvét is követve” (Szilágyi M.)*
    3. a verések értelme: *„A Lúdas Matyi ugyanis a bosszú és a bűnhődés mélyen transzcendens hite szerint szerveződik, s eszerint a büntetés letölthető és igenis van vége.” (Szilágyi M.)*

Felhasznált irodalom

(Az *Előadások a klasszikus magyar irodalomból* tematikájában megadottakon túl.)

- Fazekas Mihály: *[Két levél Csokonai „Dorottya”-járól]* In Fazekas Mihály művei. S.a.r. Julow Viktor. Budapest: Szépirodalmi, 1982: 190–204.
- *Hunniás, vagy Magyar Hunyadi, az az Ama' híres Magyar Vezér Hunyadi János' életének egygy része, melyet a' Virgilius' Éneisse' formájába öntve, négy sorú Magyar Strófákkal le-írt Horváth Ádám. Győrben Streibig Jó'sef Betûivel. 1787.*
- *Rudolphias, az az Habsburgi I. Rudolf császár viselt dolgainak egy része. Hang-mértékes és egyszersmind egyező-végezetes versekben írta 1815-ben Horváth Ádám. Bétsben, Nemes Haykul Antal betüivel. 1817.*
- Szilágyi Márton: *Kegyelem és erőszak (Fazekas Mihály Lúdas Matyija)* In Szilágyi Márton: *Határpontok*. Budapest: Ráció, 2007: 164–182.